

CUVÂNT DE LĂMURIRE

Cât despre partea a doua din titlul acestei culegeri de proze „filosofice“, nimic mai brutal și mai hazliu edificator decât o poveste coreeană din secolul al XVIII-lea. Un sărman negustor de oale, Pak, spre a-i face pe plac nevestei sale, într-o bună zi îi aduce o mult râvnită oglindă de bronz. I se împlinise visul. Numai că soția negustorului descoperă cu stupeoare în cutiuța primită o figură necunoscută. – „Parcă Pak se întorsese singur acasă, dar ea vede o lepădătură, în picioare, lângă el. Cine să fie curva asta? Era pentru prima oară când cumătra Pak se vedea pe sine și nu înțelege că această femeie de lângă bărbatul ei este ea“. Dar să vezi drăcovenie: Pak înșfăcă oglinda și ce vede în ea? Un bărbat pe care-l ia drept ibovnicul nevesti-sii. Țipete, urlete, insulte. Mare tărășenie. Lung prilej de vorbe și de ipoteze. Se duc la prefect să le facă dreptate și aduc cu ei și pricina discordiei. Prefectul o inspectează curios și neîncrezător. Nu mică îi fu mirarea când zărește în obiectul magic un funcționar în uniformă. Nu cumva este înlocuitorul său? Asta înseamnă că a fost dat afară din slujbă...

*

Iată și o povestioară din tradiția hasidică. Baal Șem l-a dus la fereastră pe un bogătaș venit în vizită și l-a întreat: „Ce vezi?“ – „Lumea umblând pe uliță“, i se răspunse. Atunci Baal Șem l-a așezat în fața unei oglinzi și i-a adresat din nou întrebarea: „Ce vezi acum?“ – „Pe mine“, a răspuns omul bogat.

„Așadar, i-a explicat Baal Șem, e de-ajuns ca sticla să aibă o pojghiță de argint și, în locul lumii, nu te mai vezi decât pe tine.“

*

Alchimistul Fioravanti își amintește că a văzut odată la Napoli un cavaler care avea o oglindă făcută cu un asemenea meșteșug, că atunci când cineva voia să se oglindească în ea, vedea ieșind mai bine de o duzină de figuri sau de umbre care îi îngrozeau pe cei care se priveau în ea.

Un savant al Renașterii, Porta, se delecta multiplicând manipularile optice – experiențe de „magie naturală” – și miracolele catoptrice. Ele îți permit să obții spectacole monstruoase, dar și „să vezi în taină, fără să te dai în vileag, ceea ce se petrece în depărtare”: plăcere secretă și deci vinovată, un soi de jubilație în care se transformă groaza în fața monstruosului.

Baltrușaitis vede în deformația calculată numită anamorfoză, „rebus, monstru și minune”; ea se bazează pe subversiunea imaginii și pe o „teratologie a perspectivei”. Jocurile născute dintr-o perversiune optică sunt calificate de el drept „depravate”.

*

Se spune că un rățoi, după ce i-a murit „tovarășa de viață”, stătea tot timpul în fața unei oglinzi așezate lângă el: imaginea îi oferea prezența unui altul, unui al doilea – și asta îi ușura... travaliul doliului.

*

Etologii raportează că cimpanzeul, mai aproape de noi, mai cercetător decât contemplativul rățoi, își vârbă laba în spatele oglinzii. Așa se produc miracolul, saltul, „mutația ontologică”. Imaginea evadează din oglindă și se lipește de mutra cimpanzeului. Laba se face mână. Mutra se face chip. Chipul se face mască. De unde și prima parte din titlul cărții de față.

*

Masca și oglinda sunt ustensilele indispensabile ale oricărei „mascarade”. M.L. Brigge, eroul lui Rilke, efectuează o incursiune în copilărie și în trecutul familiei sale. Și ce putea servi mai expresiv

ca depozit stratificat al arheologiei familiale decât un cufăr cu haine de altădată. El îmbracă unul dintre costume și astfel deghezizat, în speranța de a alunga spaimele trecutului, aleargă să se privească într-un panou făcut din bucăți de sticlă de oglindă, verzui. Pe măsură ce se apropie, oglinda, la început inertă, capătă viață: din adâncul apei sale tulburi apare un lucru foarte surprinzător, străin, cu totul diferit de ceea ce s-ar fi putut crede. Brigge își căuta, în fundul oglinzii și al cufărului, originea. Se descoperea însă doar dublu și travestit. Caraghiosul din oglindă îi impune o realitate stranie, pe care nu o mai stăpânește deplin, deși nu amenință încă „originalul”. Dar deja costumul îmbrăcat era resimțit a-l încătușa în puterea lui. Un prim val de angoasă se revărsă asupra eroului. Totuși, deghezările nu fuseseră duse atât de departe încât să-și devină sieși străin. Dimpotrivă, „cu cât mă transformam, cu atât eram mai pătruns de mine”. Costumul – comentează Sabine Melchior-Bonnet (*Istoria oglinzii*) –, metaforă a travestirii literare, pare să-i confere o identitate ce răspunde aspirațiilor sale și nouă siguranță, înrudită cu cea fantasmatică a visului. O siguranță-cursă pe care dublul i-o întindea ca să-i dea iluzia că e stăpân pe sine. De fapt, prins în vârtejul deghezărilor pestrițe, cu libertatea și bogăția lor ființială ineputabilă, Brigge mărturisește: „Uitam complet pe cine voiam să reprezint. Era ceva nou și captivant să mă hotărâsc numai după ce ajungeam în fața oglinzii”. Iată-l înfașurat într-o pelerină galbenă, cu o mască lipită pe față, cu capul ascuns sub un turban, întorcându-se la oglindă sprijinit în baston. Maska și oglinda concură la producerea unui efect paroxistic de răsturnare: personalitatea lui Brigge trece de la mască la reflexie. Din actor, el devine spectatorul unei scene pe care nu o mai stăpânește. Veșmântul îl sufocă, mișcărilor îi sunt greoaie și stângace. Brigge răstoarnă o măsuță, bibelourile de pe ea cad, obiectele se însuflețesc și devin ostile, costumul – o platoșă absurdă. Furios, se duse în fața oglinzii și, chinuindu-se să vadă prin mască, își privește mâinile cum se luptă cu costumul. Se produce sciziunea. Reflexia emancipată – „celălaltul” monstruos – îl țintuiește cu privirea și îi supune voința. „Acest celălalt era acum cel mai puternic și oglinda eram eu. (...) Am încetat pur și simplu să exist. (...) Am dat să plec, dar el era cel care alerga; se lovea de toate mobilele,

nu cunoștea casa. (...) Plângeam, dar lacrimile nu puteau să-mi curgă din cauza măștii." Angoasa copilăriei și a morții se „rezolvă” în leșin, într-o clipă de nebunie; amețea pe care i-o dă confruntarea cu reflexivitatea eului, vacuitatea unei libertăți fără teme și fără țință sfârșesc în prăbușire. Rilke, de data aceasta – autorul care poate altădată se crezuse suveran, auctorial, stăpân asupra-și –, s-a gândit chiar să renunțe la scris.

*

Tablou sumbru. Masca și oglinda uzurpă eul. Dar să ne amintim de cimпанzeul care își vâra laba în spatele oglinzii. Chiar, ce o fi de partea cealaltă a oglinzii? Copilul și poetul n-au încetat să alimenteze visul traversării oglinzii. Micuța Alice, plăsmuită de Lewis Carroll, deschide jocul lui „ca și cum” adresându-se pisicuței: să zicem că există un drum ca să treci prin oglindă și să ajungi în casa de dincolo. Și aventura începe. O știm din copilărie, o visăm, o închipuim împreună cu Alice cea din „De cealaltă parte a oglinzii”. Cărțile, bunăoară, sunt acolo aproape ca ale noastre, „doar cuvintele sunt pe dos”.

*

Unde duce traversarea oglinzii? Poate nicăieri. Poate la confuzie, la deșert, la autism. Poate la o replică trucată care dublează defectele „realului”, îi împrumută inconsistența, neutralitatea de simulacru. Lordul Patchogue, eroul suprealistului Jacques Rigaut, își ia avânt și cu fruntea înainte traversează, magic, oglinda. Și prima lui constatare la capătul acestei miraculoase călătorii este aceea că „dosul este la fel cu fața”.

*

Ce taină cauți în oglinda-ți spartă? Răspunde masca: întreabă-mă! Și căzu în cioburi, întregind furios oglinda. Un negru compact se străduia să plângă, dar nu reușea din cauza lui, grație lui. Grațioasa-i cauză se autocauzase acuzator, se autoacuzase grațios?

Dacă nu s-ar povesti...

Vrei să percepi *epicul* într-un discurs filosofic care în mod aparent este doar o strictă și riguroasă și deci atemporală demonstrație logică? – Nu ai decât să pândești momentul, încă logic, dar deja nemailogic, evenimentul de raționalitate și de retorică îngemănate, care colectează și face să explodeze, dar și maschează mai mult sau mai puțin abil dificultățile înaintării omogene pe seama unei substanțe conceptuale introduse în prealabil. Aceasta și-a epuizat rezervele analitico-dialectice. Ori bați apa în puiă, ori pui punct. Iată însă că filosoful își continuă, imperturbabil, țesătura cu noi materiale, înnodând meșteșugit firele pe dedesubt. Îți zici: se putea opri aici, unde conceptualizarea storsese întreaga lămâie și unde spectrul aporeticii se desena cu toată claritatea. Dar n-a făcut-o. *Ceva trebuie să se fi întâmplat!* Altfel nu se putea ieși din tautologie, nici din încurcătură, nu se putea merge mai departe. Și vezi apoi ce anume se întâmplase. E nevoie pentru aceasta să apelezi la o intelighibilitate de tip narativ. Știi cum întrerup copiii pe adultul povestitor cu „de ce?” și cum îl repun în drepturi, mai curând în obligații, cu „și mai departe?!“.

„Haltele” care marchează discret itinerarul filosofic sunt locurile privilegiate unde povestea se cabrează, se ridică pe picioarele dinapoi ca să se relaxeze și să se relanseze apoi în mers regulat.

Dar chiar și într-o demonstrație matematică există un fir epic, să zicem mai bine o canava epică, bine ascunsă sub liniaritatea înlanțuirii ca într-o iubire de sine reflectată și abandonată sieși. Așa e sau pare a fi în manualele proaste, mecanizate, pentru uzul tocilarilor sau al celor care copiază la extemporale, tocilari și ei, dar pe scurtătură. Mîntea vie și curioasă, mîntea inteligentă pândește și este mereu sensibilă la răspântii, la popasuri și la trecători, acolo unde ceva trebuie să survină ca să se meargă mai departe. Unde? În mod vădit,

la ceea ce era de demonstrat (Q.E.D.), în cazul matematicianului. O teleologie secretă susține și orientează dialectica demonstrației. Un șarpe aici își mușcă coada. Ar fi păcat să ratăm episodul decisiv al mușcăturii, atât de meticolos pregătit prin sedare, încât unei minți cu epidermă fermă îi este greu s-o mai simtă.

Și metafizicianul, pentru a merge unde? Iarăși vădit, în bezna deplină, în tăcerea ascultării, doliu și sălaș al emergenței evidențelor profunde, barbare, bolborositoare, care se țin într-un fir de ață. Rar, rar de tot, pentru a smulge pașii (de)mersului (dis)cursiv din marșul lor solemn marțial și a-i trece într-un dans care se autoîntreține și se autovalidează ca spectacol al gândirii sieși adevărate.

Cei care resimt oarecum angoasați dificultatea de a povesti un sistem filosofic nu au poposit unde trebuia în cuprinsul său. Cei care se plâng că au uitat o demonstrație matematică nu știu cu adevărat nici demonstrația cărui anume enunț au uitat-o, căci li s-a șters din cap desenul țesăturii al cărui laitmotiv era enunțul.

Ce ar mai putea să fie și să semnifice conceptele filosofice, în genere ideile, dacă le golim, silnic și arbitrar, de puterea narativă care le informează și le construiește? Spinoza intuise eficacitatea formativă a acestei puteri atunci când nota, într-o scriere altminteri minoră – *Cogitata metaphysica* –, singura pe care a publicat-o în timpul vieții cu numele său: *Ideae nihil aliud sunt quam narrationes naturae mentales*. Ideile nu sunt nimic altceva decât narațiuni mentale ale naturii.

Dacă nu s-ar povesti, nimic n-ar fi.

Și căzu direct în somn

– Așa-zisa ieșire din filosofie, dacă este filosofică, te scoate tot în filosofie. Altfel, ori nu este filosofică, este ca ieșirea dintr-o cameră de hotel – căci din odaia, din casa ta ieși cu odaie, cu casă cu tot, ca melcul –, ori nu este ieșire, în nici un sens al cuvântului: naștere, proveniență, despărțire, părăsire.

CUPRINS

Cuvânt de lămurire	9
Dacă nu s-ar povesti... ..	13
Și căzu direct în somn	14
Ochiul ascultă	17
Fuga de ridicol	22
Întrebări de lucru	22
Lumânărica-pământului	25
Amintiri din viitor	26
Copilărie de nelecuit	30
Și o lăsai de capul ei.....	32
Cum să nu	33
Fără picioare și fără drum	37
„Gândire pură“	37
Evidență care (m)isterizează epifanic	38
Pedeapsă	40
Semnătură pe potcoavă	41
Matricea izvorului	41
Așa stătea scris	44
Mica mea mitologie (răs) gândită	45
Cine are urechi de auzit	54
Doliu și melancolie	55
Dacă vrei să nu te pierdem de tot	63
Schimburi de daruri	65
„Aiureli de hoinar singuratic“ – titlu tăiat.....	67
Prea puțină orbire	73

Dâră în autoconsistența lumii	75
Surâs și foame	78
Ștergerea coloanelor lumii	79
E jocul nostru	81
Vorbire în dodii...	82
Ca și cum timpul nu s-ar fi născut	87
Literele iscăliturii	91
Moralitate ființială	92
Alegoria bastonului	94
Cartea lui de vizită	99
Statui grăitoare	101
De ce se întâlnesc doi nori	103
Civilizare barbară	104
Sine cera	106
Stăpâni și câini	108
Vis gramatical	110
Viiitorul e în ouă	112
Gură de umbră	115
Cu totul altfel	116
Scriitorul și doctorița	121
JE est un autre	122
Aparență esențială	129
Asta e genealogia ei	129
Merita?	131
Și se copilăriră	132
Războiul de țesut	135
Plăcere suspectă	138
De o taină cu mine	138
E apus de zeitate...	141
Ghicitoare	142
În dedublare se furișează o neasemănare	142
„Râde pân' la lacrimi clopoțelul“	146
Ascultați cum toarce umbra	149
Povestea piticului	150
Misterul combustiei, miracolul flăcării	154

Din zăpăceală	157
De ce trei?	157
La treabă!	158
Să-I fie Fața	160
Scepticism cu magie	162
Diagnostic	162
Transifurare în gliptotecă	163
Atunci împărțim câștigul	165
În cer de gură	166
Început de a doua oră	166
Luminunându-vă	167
Lapoviță	169
Începuturi și ultime noutăți	170
Numire provizorie	171
Reabilitare	171
Cum să măsoare ei un șarpe viu?	172
Unde e trompeta mea?	174
Tăcură	175
Le mergea bine	176
Simbolizează	179
Delir și amnezie	180
De-ale Limbii	181
Ca două aforisme stricate	182
O fi știind-o duhovnicul	183
... De amintirea unui viitor extaz	183
Bine că totuși îl plantarăm	185
Era o ușurare	187
Ba invers	188
Viață de lupi-zei	190
Chintesența depeizării	191
Un neîndeajuns care își prisosește	193
Clipă de cumpănă	195
Obezitatea vidului	195
... În sticle plutitoare	196
Motiv de resuscitare	196

Plictiseală de seriozitatea academică	197
Aruncă înapoi mingea!	199
Și zicerea este o facere	200
Mi-e clară acum... ..	201
Este ora închiderii	203
Cântă inteligenței vieții	205
Dacă e să se afle sănătoasă	206
„Nimeni să nu se amăgească“	207
Cum o fi dres-o?	207
Fiecare cu numărul lui	209
Între etimologiști	211
Condescendență complice	211
Parodii paranormale debile	212
Nu știusem ce-ntreb	213
Nerozi și simpatici	214
Nu mi-o mai putea spune	216
Generoasă risipă	216
Originea facultății de uneltire	218
Ispravă de copil cu bătrân	218
Simplă sugestie	219
Cratițe providențiale	219
Aș fi visat atunci... ..	219
Venise ori plecase Cineva?	223
Un imbecil doar aproximativ	226
Tipuri de reacții	226
Pierduți pentru gândire	229
Na-ți-o frântă	230
Profesor de înot sau pescuitor de cadavre	231
Navigatori pe Internet	232
Inscripție bizară	233
Ajutat de închipuire și de aducerea-aminte	236
Recunoștință	237
Lună plină	238
Ningea hai-hui	239
„Ore de filosofie“	240

Deposutare posesivă	241
„Iată principiul moralei“	242
Perseverare diabolicum	244
Mască și față	245
Fie-le țărâna ușoară	247
Și se făcură invizibili	249
Gândul care îl stăpânea	251
Un răspuns de liceeni	252
Cititul numai ocular	254
De ce nu cad la pace	254
Un strop de înțelepciune	254
Autosegregație?	256
Șiroaie de schije	256
În doze mici	256
O absență copleșitoare	257
Cale de întoarcere	259
Gongoric	260
În loc de încheiere: gălceava logicii cu viața	261